

Finst det byar i Nord-Noreg - ein kommentar

Hallvard Tjelmeland

Steinar Aas gir eit mangfaldig og breitt oversyn over urbaniseringsprosessane i Nord-Norge som ein bare kan setja to strekar under. Han gir også eit godt oversyn over det som er gjort av forskning på byhistorie, industrialisering og urbanisering av historikarar, dei fleste av dei med utspring i forskning knytt til Universitetet i Tromsø. Eg skal nøya meg med tre moment i denne kommentaren: Litt supplerande informasjon om prioriteringa av byhistorie og modernisering i Nord-Norge med utgangspunkt i vårt fagmiljø, ein kommentar som gjeld innrettinga på byhistorieskrivinga i Tromsø og nokre tilleggsrefleksjonar som gjeld spenninga mellom historikarane og samfunnsvitarane når det gjeld perspektivet på modernisering og urbanisering. Først til den supplerande informasjonen.

Steinar har rett i at byhistorie og modernisering knytt til industrialisering og urbanisering tidleg vart eit sentralt felt for det nye historiske instituttet i Tromsø. Eit uttrykk for dette er dei tema som har vore opp på det nordnorske historieseminar, som alternerte mellom dei nordnorske fylka samanhengande sidan 1976 og heilt fram til dei aller siste åra. I 1983 var seminar, i Vadsø med temaet «Byutvikling i Nord-Norge», i 1989 i Hammerfest med tittelen «Byjubileet i historisk lys – nordnorsk historie». Fem år seinare reiste vi til Stokmarknes for å diskutera «Nord-Norges modernisering». I 1999 var overskrifta «Byer i emning og oppløsning» i Narvik, i samband med det Tromsø-baserte prosjektet for å skriva Narviks 100-årshistorie. Fem år etter det igjen var seminar, på ny i Hammerfest med temaet «Energi, modernisering og byutvikling i Nord-Norge».

Alt dette var knytt til pågåande byhistoriske prosjekt. Det var Historieseksjonen ved universitetet som tok initiativ til og leia det store prosjektet for å skriva Tromsøområdet historie i fire bind framfor 200-årsjubileet for Tromsø by. Narvikhistoria i to bind, som var grunnlaget for doktorgradsavhandlingane til Steinar Aas og Oddvar Svendsen, var forankra på instituttet. I 1990 var instituttet arrangør av ein nordisk konferanse om byhistorie, med innleiarar både av det norske byhistoriske miljøet og nordiske byhistorikarar. Året etter kom foredrag ut i ein konferanserapport, med Einar Niemi og underskrivne som redaktørar. Same året vart den fremste byhistorikaren i Norge, når det gjeld det å utvikla eit teoretisk omgrepsapparat for historiske studiar av byar, Jan Eivind Myhre, tilsett i ein professor 2-stilling

for å arrangera dei årlege nordnorske historieseminara, ei stilling han hadde i ti år. Myhre var ein sterk eksponent for profesjonalisering av byhistorie som sjanger. Han har skriva fleire artiklar om byomgrepet og modellar for å studera byar. Engasjementet hans toppa seg med boka «Norsk byhistorie. Urbanisering gjennom 1300 år» (2006), der han var ein av redaktørane og forfattar av den perioden som dekkar perioden 1830-1920. Steinar har rett i at dei byhistoriske arbeida som er gjort av tilsette ved vårt institutt i liten grad har vore styrt av slike omgrep og teoriar. Steinar skriv at historikarane i Tromsø har hatt som utgangspunkt å skriva brei samfunnshistorie, «totalhistorie», og det meiner eg er ein rett observasjon. Men det inneber ikkje at byhistorieskrivinga i Tromsø har vore teorilaus. Eitt av poenga med å nyskriva Tromsøs historie trass i Nils A. Ytrebergs ruvande trebindsverk, var at dette verket ikkje var på høgde med dagens historieskriving. Ikkje bare var verket skriva med eit perspektiv ovanfrå, omgrepet «borgarskapskrønike» har vore brukt, men det var også heilt teorilaust, basert på den kritiske empirismen.

Dei byhistoriane som har utspring ved universitetet, alle nemnd av Steinar, har vore teoristrukturerte og inspirert av samfunnsvitskapelege teoriar. Dei færraste av oss har vel hatt identitet som primært byhistorikarar. Det som er skriva ovanfor, meiner eg også gjeld dei to bymonografiane om Narvik, sjølv om omgrepsparet «omlandsby» og «nettversby» står sentralt i framstillingane. I seinare tid har Bodø-historikarane Steinar Aas og Wilhelm Karlsen knytt an til det internasjonale byforskarmiljøet, og det kan henda det stiller seg annleis der nå enn i Tromsø. Det kan jo vera ein god idé å utvikla eit byhistorisk samarbeid på aksa Tromsø-Bodø i framtida!

Det siste momentet eg skal ta opp, gjeld forholdet til samfunnsvitarane ved vårt eige fakultet og dei brytningane som har vore om moderniseringsprosessane i landsdelen. Eg går meir inngående inn på dette i min eigen artikkel om forskning i Tromsø på arbeidarrørsla i landsdelen, men eg vil her koma meg nokre kommentarar som gjeld Steinar si framstilling av dette. Det er rett som Steinar skriv, at det svært lenge var eit tilbakeskodande perspektiv hos dei samfunnsvitarane i Tromsø som forska på Nord-Norge – og at dette i stor grad kunne tilbakeførast til eit underliggjande broxiansk perspektiv. Det er først dei siste 10-15 åra at byane har blitt eit interessant forskingsobjekt.

Det er jo noko paradoksalt i at det er historikarane som er har vore mest kritiske til det tilbakeskodande perspektivet på nordnorsk modernisering som låg i broxianismen. Samstundes er det slik at historikarane sin kritikk av Brox sitt perspektiv ikkje har vore eintydig. Det har

vore snakk om ein annan type kritikk enn det Steinar refererer til når han viser til geografen Jens Chr. Hansen og Bodø-historikaren Jan Vea. Sjølv om Brox, etter mi meining, bomma i analyse av dei allmenne moderniseringstendensane og av sosialdemokratiet sin rolle i desse, var det faglege gevinstar i hans påpeikingar av rasjonalet i kystfisket, eit rasjonale som også tvinga dei mest ihuga forsvararane av ei hardhendt rasjonalisering av fiskeria på trålarflåten sine premiss til kompromiss som gjorde at kystfisket overlevde, noko som er påvist både av fiskerihistorikarar som Pål Christensen og Bjørn Petter Finstad og også vist i fleire arbeid av statvitaren Peter Holm ved Norsk fiskerihøgskole.

I det heile er det nødvendig å supplera reint kulturelle forklaringar på sentralisering av busettinga med faktorar som også gjeld det politiske og økonomiske nivået. Seinmoderniseringa av Nord-Norge sidan 1970-talet har jo ikkje gått verken den vegen Landsdelsutvalet av 1972 såg for seg, med ei vedvarande vekst i industrisektoren, eller slik Brox håpte på i si bok «Hva skjer i Nord-Norge», der vedlikehald av fiskarbondøkonomien var idealet. Utviklinga har vore prega av enorm vekst i dei tenesteytande næringane og tilsvarande dramatisk tilbakegang for dei vareproduserande, både i sekundær og primærsektoren. Desse prosessane har også gjort skilje mellom by og ikkje-by mindre sterk, med rurbanisering, framvekst av bygdebyar og pendling. Men Steinar har heilt rett i at spørsmålet om byane sine roller som regionsentrum er viktig å avklara, både historisk og i ein samtidspolitisk samanheng. Også på dette området burde eit forskingssamarbeid i framtida på aksa Tromsø – Bodø vera ønskeleg!